

<https://doi.org/10.70265/LJRD9162>

ОТ ТЕРИТОРИАЛНАТА ОТБРАНА КЪМ СИСТЕМНАТА УСТОЙЧИВОСТ: ПРЕОСМИСЛЯНЕ НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ В ЕПОХАТА НА ПОЛИКРИЗИ

Владимир Митков

FROM TERRITORIAL DEFENCE TO SYSTEMIC RESILIENCE: RETHINKING NATIONAL SECURITY IN AN AGE OF POLYCRISIS

Vladimir Mitkov

Резюме: Настоящата статия предлага концептуално преосмисляне на националната сигурност в условията на нарастваща поликриза, характеризираща се с взаимосвързани здравни, климатични, икономически, кибер и геополитически рискове. Изследването аргументира, че класическият модел, основан на териториална отбрана и военна мощ, е недостатъчен за управление на сложни и нелинейни заплахи. В отговор се развива концепцията за системна устойчивост като рамка за адаптация, координация на политики и ефективно управление на съвременните кризи.

Ключови думи: национална сигурност, системна устойчивост, поликриза, стратегическо управление, управление на сигурността.

Summary: This article offers a conceptual reconsideration of national security in the context of an intensifying polycrisis characterized by interconnected health, climate, economic, cyber, and geopolitical risks. The study argues that the classical model of national security, based on territorial defense and military power, is increasingly insufficient for managing complex and nonlinear threats. In response, the article develops the concept of systemic resilience as a framework for adaptation, policy coordination, and effective management of contemporary crises.

Keywords: national security, systemic resilience, polycrisis, strategic adaptation, security governance.

УВОД

В продължение на десетилетия понятието „национална сигурност“ се изгражда и утвърждава в рамките на сравнително стабилна стратегическа среда, характеризираща се с ясно разграничени актьори, предсказуеми заплахи и относително линейна връзка между военната мощ и политическата стабилност. Особено през периода на Студената война за сигурността се мисли преди всичко като функция на териториалната защита, баланса на силите и възпирането, при което държавата остава централният и почти изключителен субект на сигурността (Waltz, 1979, pp. 96–99). В този контекст стратегическото планиране се основава на допускането за рационални противници, стабилни съюзи и възможност за контрол върху ескалацията на конфликтите.

Краят на биполярната международна система обаче не води до очакваната епоха на трайна стабилност, а по-скоро разкрива нова фаза на нарастваща несигурност, в която традиционните категории на стратегическия анализ се оказват все по-недостатъчни. Глобализацията и задълбочаващата се взаимозависимост трансформират сигурността от въпрос за военна мощ в комплексен процес на управление на зависимости, уязвимости и транснационални рискове (Keohane & Nye, 2012, pp. 7–9). В тази среда използването на сила губи своята изключителна роля, а невоенни фактори като икономически сривове, енергийна зависимост, информационни потоци и институционална легитимност придобиват стратегическо значение.

Началото на XXI век допълнително ускорява тази трансформация чрез нарастващата честота и интензивност на взаимосвързани кризи, които трудно могат да бъдат анализирани или управлявани поотделно. Пандемии, регионални и прокси конфликти, климатични екстреми, кибератаки и сривове на критична инфраструктура се проявяват не като изолирани събития, а като взаимно усилващи се процеси, които подкопават капацитета на държавите за реакция и възстановяване. Тази динамика все по-често се описва с понятието поликризи (*polycrisis*) – състояние, при което множество кризи се преплитат, усилват се взаимно и създават системни ефекти, надхвърлящи сбора от отделните заплахи (Morin & Kern, 2012, pp. 63–66).

В условията на поликризна среда класическото разбиране за националната сигурност като защита на територията и суверенитета чрез военни средства се оказва аналитично ограничено и практически неефективно. Сигурността не може да бъде сведена единствено до оцеляването на държавата, ако самото общество остава уязвимо спрямо структурни, социални и икономически заплахи (Booth, 2007, pp. 105–106). Това поставя под въпрос не само инструментариума на сигурността, но и нейната цел – дали тя служи преди всичко за защита

на държавната власт или за гарантиране на устойчивото функциониране на политическата общност като цяло.

Съвременната несигурност се характеризира и с размиване на границите между вътрешна и външна сигурност, между мир и конфликт, както и между военни и цивилни измерения на заплахите. Хибридните стратегии, кибероперациите и информационните манипулации демонстрират, че сигурността все по-рядко се поддава на класическо възпиране и все по-често изисква способности за адаптация, координация и институционално учене. В този смисъл стратегическата сигурност, основана на предсказуемост и контрол, отстъпва място на хронична несигурност, в която управлението на риска се превръща в постоянен процес, а не в изключение.

Настоящата статия изхожда от разбирането, че националната сигурност в условията на поликризи не може да бъде адекватно осмислена чрез традиционните парадигми на териториална отбрана и военна мощ. Вместо това се предлага аналитично преосмисляне на сигурността като форма на системна устойчивост, при която ключово значение придобиват способностите на държавата и обществото да предвиждат, абсорбират, адаптират се и възстановяват от комплексни кризи, без да губят своята политическа легитимност и функционална цялост.

1. ОТ ТЕРИТОРИАЛНАТА ОТБРАНА КЪМ УПРАВЛЕНИЕТО НА СИГУРНОСТТА

Класическото разбиране за националната сигурност се формира в контекста на модерната държава и е неразривно свързано с нейната териториална цялост, суверенитет и способност за упражняване на легитимна принуда. В продължение на дълъг исторически период сигурността се мисли преди всичко като защита на пространството, в което държавната власт се реализира, и като гаранция срещу външни военни заплахи. Територията се превръща в основна референтна точка на сигурността, а нейната защита – в първостепенна функция на държавата, около която се изграждат институциите на отбрана и стратегическото планиране.

В рамките на този модел суверенитетът изпълнява двойна роля – от една страна като принцип на международния ред, а от друга като вътрешнополитическа основа за концентрация на властта и ресурсите в името на сигурността. Държавите действат в международна система, характеризираща се с липса на върховна власт, което ги принуждава да разчитат на собствените си способности за оцеляване и защита (Morgenthau, 1948, pp. 4–6). В този смисъл сигурността се разбира като функция на националната мощ, а политиката – като постоянна борба за влияние и контрол в условията на анархия.

Неореалистичната теория допълнително систематизира това виждане, като изнася анализа от нивото на човешката природа и държавното ръководство към структурата на международната система. Някои автори разглеждат сигурността като производна от разпределението на способностите между държавите и от тяхната позиция в системата, при което оцеляването се превръща в първостепенна цел на всяка политическа единица (Waltz, 1979, pp. 91–94). В този контекст военната мощ и възпирането се утвърждават като ключови инструменти за поддържане на стабилност, а стратегическото мислене се ориентира към предотвратяване на неблагоприятни промени в баланса на силите.

Този класически модел на националната сигурност демонстрира висока аналитична последователност и значителна практическа ефективност в условията на относително стабилна международна среда, каквато е биполярната система на Студената война. Ясно дефинираните противници, предсказуемите сценарии за ескалация и институционализираните механизми на възпиране позволяват стратегическо планиране, основано на рационални допускания и контролируем риск. Сигурността в този смисъл е тясно свързана с държавната власт и нейната способност да мобилизира ресурси за защита срещу идентифицируеми заплахи.

В условията на глобализирана международна среда обаче ограниченията на този подход стават все по-очевидни. Процесите на икономическа, технологична и информационна взаимозависимост разширяват полето на сигурността отвъд територията и военната сила, като въвеждат нови уязвимости, които не могат да бъдат адресирани чрез класическите инструменти на отбраната. Сложната взаимозависимост създава ситуации, в които силата се упражнява не само чрез принуда, но и чрез контрол върху потоци, правила и институции (Keohane & Nye, 2012, pp. 7–11). В този контекст сигурността престава да бъде изключително въпрос на военен капацитет и се превръща в проблем на управление на системни зависимости.

Допълнително усложнение произтича от факта, че съвременните заплахи все по-рядко се проявяват като пряка военна агресия срещу територията на държавата. Кибератаките, дезинформационните кампании, транснационалната престъпност и климатичните рискове подкопават сигурността по индиректен и често трудно проследим начин, което поставя под въпрос ефективността на традиционните механизми за възпиране. В тези условия сигурността не може да бъде гарантирана единствено чрез защита на границите или чрез натрупване на военна мощ, тъй като самият източник на заплахата често се намира извън класическите категории на външния враг.

Ограничението на класическия модел не означава неговата аналитична несъстоятелност, а по-скоро разкрива неговата контекстуална обусловеност. Реализмът и неореализмът продължават да предоставят ценни инструменти за анализ на държавното поведение, конкуренцията за власт и стратегическите дилеми, но се оказват недостатъчни за обяснение на несигурността като системно състояние. В глобализирана среда сигурността все по-често зависи не от способността на държавата да наложи волята си, а от нейната възможност да управлява сложни мрежи от взаимодействия, рискове и институционални зависимости.

Това води до постепенно преместване на аналитичния фокус от сигурността като функция на държавната власт към сигурността като процес на управление. Вместо да бъде мислена единствено като защита срещу външна заплаха, сигурността започва да се разглежда като способност за координация между различни политики, институции и обществени актьори. В този смисъл националната сигурност остава дълбоко свързана с държавата, но не се изчерпва с нейната военна функция, а включва управленски капацитет, институционална адаптивност и легитимност.

Преходът от териториална отбрана към управление на сигурността не представлява отказ от класическите принципи на суверенитета и отбраната, а тяхно функционално разширяване. Държавата запазва централната си роля, но сигурността вече не се дефинира единствено чрез контрол върху пространството, а чрез способността за поддържане на устойчиво функциониране на политическата и социалната система в условията на постоянна несигурност. Именно в тази точка се открива аналитичната необходимост от надграждане на класическия модел към концепция, която поставя в центъра не само властта, но и устойчивостта като стратегически ресурс.

2. ПОЛИКРИЗАТА И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ВЪЗПРИЯТИЕТО ЗА ЗАПЛАХИТЕ

Понятието *поликриза* се използва за обозначаване на състояние, при което множество кризи не просто съществуват едновременно, а са структурно взаимосвързани по начин, който води до тяхното взаимно усилване и до възникването на системни ефекти, надхвърлящи логиката на отделните заплахи. За разлика от класическите модели на риск, които предполагат възможност за изолиране, приоритизиране и поэтапно управление на кризите, поликризата се характеризира с нелинейност, непредсказуемост и ограничена управляемост. В този контекст сигурността престава да бъде въпрос за предотвратяване на конкретна заплаха и се превръща в проблем за функционирането на цялостната социално-политическа система (Morin, 2008, pp. 21–23).

Ключова характеристика на поликризата е размиването на традиционните граници между вътрешна и външна сигурност. Докато класическото стратегическо мислене предполага ясно разграничение между външни заплахи и вътрешни уязвимости, съвременните кризи демонстрират дълбока взаимна проникнатост между тези измерения. Пандемичните рискове, например, възникват в транснационална среда, но оказват директно въздействие върху вътрешната политическа стабилност, общественото доверие и икономическото функциониране на държавите. По този начин външният шок се трансформира във вътрешна криза на управление, което поставя под въпрос класическите институционални разделения на сигурността.

Поликризите подкопават и линейните модели на стратегическо планиране, върху които се основават традиционните национални стратегии за сигурност. Линейното планиране предполага относително стабилна среда, ясна причинно-следствена връзка между заплахи и отговори и възможност за прогнозиране на поведението на противника. В условията на поликриза обаче взаимодействието между различни рискове създава каскадни ефекти, които правят планирането по сценарии все по-несигурно. Управлението на съвременните кризи изисква не толкова точна прогноза, колкото способност за адаптация и институционално учене в реално време (Gill & Phythian, 2018, pp. 34–35).

Илюстративен пример за този процес е съвпадането на здравни, икономически и политически кризи, при което пандемичните заплахи водят до икономически сривове, социално напрежение и засилване на политическата поляризация. В подобна среда сигурността не се подкопава чрез директна агресия, а чрез постепенно ерозиране на капацитета на държавата да изпълнява основните си функции. Това показва, че заплахите в поликризна среда действат не толкова чрез разрушение, колкото чрез изтощение на институционалните и обществени ресурси.

Хибридните заплахи допълнително усложняват възприятието за сигурността, като комбинират военни, информационни, икономически и кибер елементи в единна стратегия на въздействие. Тяхната ефективност произтича именно от способността им да се вписват в поликризната динамика, като използват съществуващи уязвимости и ги усилват чрез координирани, но трудно доказуеми действия. В този контекст границата между мир и конфликт се размива, а сигурността все по-трудно може да бъде дефинирана чрез бинарни категории като „война“ и „мир“ (Hoffman, 2007, pp. 14–17).

Особено показателно за системния характер на поликризата е взаимодействието между климатичните промени и миграционните процеси. Климатичните рискове рядко пораждат директни конфликти,

но действат като множител на нестабилността, засилвайки социалното напрежение, икономическата несигурност и принудителната миграция. И така погледнато климатичните промени следва да се разглеждат не като самостоятелна заплаха, а като фактор, който усилва съществуващите структурни слабости и увеличава вероятността от насилствени конфликти (Barnett & Adger, 2007, pp. 639–642). В този смисъл сигурността се превръща в резултат от сложни взаимодействия между екологични, социални и политически процеси.

Киберпространството и защитата на критичната инфраструктура представляват още едно измерение на поликризната среда, в което традиционните концепции за суверенитет и териториалност губят своята аналитична яснота. Киберзаплахите не са ограничени от географски граници, но имат директни последици за физическата инфраструктура, икономическата стабилност и обществената сигурност. В условията на взаимосвързани системи свиват в една сфера може да предизвика каскадни ефекти в други, което поставя под въпрос възможността за сегментно управление на сигурността.

Поликризата променя не само обективната среда на сигурността, но и начина, по който заплахите се възприемат и интерпретират от политическите елити и обществата. Вместо ясно идентифицируем противник, съвременната несигурност се проявява като усещане за постоянна уязвимост и липса на контрол. Това има пряко отражение върху легитимността на политическите решения и върху общественото доверие в институциите, което само по себе си се превръща в критичен фактор за сигурността.

В този контекст става ясно, че поликризата не е просто сбор от едновременни заплахи, а качествено ново състояние на международната и вътрешната среда за сигурност. Тя подкопава класическите модели на стратегическо мислене, размива установените граници на сигурността и изисква преосмисляне на самата логика, чрез която се дефинират и управляват рисковете. Именно тази трансформация на възприятието за заплахите открива аналитичното пространство за преминаване към концепцията за системна устойчивост като алтернативна парадигма на националната сигурност.

3. СИСТЕМНАТА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ПАРАДИГМА НА СИГУРНОСТТА

Понятието **системната устойчивост** (*systemic resilience*) постепенно се утвърждава като аналитична рамка, чрез която сигурността се мисли не като състояние на защита от конкретни заплахи, а като способност на политическата и социалната система да функционира в условията на продължителна и многоизмерна несигурност. За разлика от класическите подходи, които търсят

сигурността в превъзходството на силата или в предотвратяването на рискове, парадигмата на системната устойчивост изхожда от допускането, че кризите са неизбежна и структурна характеристика на съвременната международна среда. Следователно въпросът за сигурността се измества от „как да предотвратим кризата“ към „как да живеем и управляваме в условията на постоянна криза“.

Системната устойчивост може да бъде дефинирана като съвкупност от институционални, социални, икономически и технологични способности, които позволяват на държавата и обществото да абсорбират шокове, да се адаптират към променящи се условия и да възстановяват ключови функции без загуба на политическа легитимност и управленска ефективност. Тази концепция предполага холистичен поглед върху сигурността, при който различните подсистеми на обществото не се разглеждат изолирано, а като взаимосвързани елементи на една по-широка архитектура на устойчивост.

Институционалната устойчивост представлява способността на държавните органи да вземат решения, да координират политики и да поддържат функционална последователност в условията на висока несигурност. Тя включва не само формалните структури на управление, но и процедурите за кризисно вземане на решения, механизмите за междуинституционално взаимодействие и наличието на административен капацитет за адаптация. Съвременната сигурност все по-малко зависи от йерархичния контрол и все повече от способността на институциите да учат и да реагират гъвкаво на неочаквани развития (Gill & Phythian, 2018, pp. 39–40).

Социалната устойчивост, от своя страна, се отнася до нивото на обществено доверие, социална кохезия и способност за колективно действие. В условията на поликриза обществата с висока степен на фрагментация и недоверие са значително по-уязвими, независимо от техния военен или икономически потенциал. Сигурността губи своя смисъл, ако не служи за защита на обществото като политическа общност, а социалната уязвимост сама по себе си се превръща в стратегически риск (Booth, 2007, pp. 102–105). От тази гледна точка социалната устойчивост не е вторичен ефект от сигурността, а нейно структурно условие.

Икономическата устойчивост представлява третия ключов компонент на системната устойчивост и е пряко свързана със способността на държавата да поддържа основни икономически функции в условията на кризи. Глобалните вериги за доставки, енергийната зависимост и финансовата нестабилност демонстрират, че икономическите шокове могат да имат директни последици за националната сигурност. Асиметричната взаимозависимост може да се

превърне както в източник на влияние, така и в стратегическа уязвимост (Keohane & Nye, 2012, pp. 9–11). Следователно икономическата устойчивост следва да се мисли като способност за управление на зависимости, а не като постигане на пълна автономия.

Технологичната устойчивост допълва тази рамка, като отразява нарастващата роля на цифровите системи, киберпространството и критичната инфраструктура в съвременната сигурност. Високата степен на дигитализация увеличава ефективността на управлението, но едновременно с това създава нови уязвимости, които не могат да бъдат адресирани чрез класически военни средства. Технологичната устойчивост включва както защитата на инфраструктурата, така и способността за бързо възстановяване и адаптация при системни сривове, което я превръща в ключов елемент на националната сигурност в поликризна среда.

Важно аналитично разграничение в рамките на тази парадигма е разликата между **системната устойчивост** (*systemic resilience*), **подготвеност** (*preparedness*) и **възпирането** (*deterrence*). Подготвеността предполага предварително идентифициране на конкретни рискове и разработване на планове за реакция, докато възпирането цели предотвратяване на действията на рационален противник чрез заплахата от неприемливи последици. Системната устойчивост, за разлика от тях, не предполага нито пълна предвидимост на заплахите, нито рационалност на всички актьори, а се фокусира върху способността на системата да функционира и след настъпването на кризата. Тя не замества класическите инструменти на сигурността, а ги надгражда, като променя тяхната стратегическа логика.

В този смисъл сигурността се преосмисля като динамичен процес, включващ три основни способности: адаптация, учене и възстановяване. Адаптацията се изразява в способността на институциите и политиките да се променят в отговор на нови условия; ученето предполага извличане на уроци от кризисния опит и тяхното институционализиране; възстановяването означава не просто връщане към предкризисното състояние, а трансформация на системата така, че тя да бъде по-малко уязвима в бъдеще. Тази логика отдалечава сигурността от статичните модели на защита и я доближава до управлението на сложни социални системи.

Връзката между системната устойчивост, **управлението** (*governance*) и публичните политики е централна за разбирането на новата парадигма. Сигурността престава да бъде изключителна сфера на военните и разузнавателните институции и се превръща в хоризонтален политически приоритет, който изисква координация между различни секторни политики – здравеопазване, икономика, енергетика, социална политика и дигитализация. В този контекст

управленската легитимност се превръща в критичен ресурс на сигурността, тъй като способността за мобилизация на обществото зависи пряко от доверието в институциите и от възприеманата справедливост на политическите решения.

Оригиналният принос на концепцията за системна устойчивост се състои именно в това, че тя предлага рамка, чрез която националната сигурност може да бъде мислена като интегрална част от публичното управление, а не като извънредно състояние, активирано единствено при наличие на заплаха. В условията на поликриза сигурността се превръща в постоянна функция на управлението, при която устойчивостта не е алтернатива на държавата, а условие за нейното дългосрочно съществуване и легитимност.

4. ИМПЛИКАЦИИ ЗА НАЦИОНАЛНИТЕ СТРАТЕГИИ ЗА СИГУРНОСТ И МЕЖДУНАРОДНИЯ РЕД

Преосмислянето на националната сигурност през призмата на системната устойчивост има дълбоки последици както за формулирането на националните стратегии за сигурност, така и за функционирането на съвременния международен ред. Ако класическите стратегии се основават на идентифициране на конкретни заплахи и разработване на инструменти за тяхното възпиране или неутрализиране, парадигмата на устойчивостта изисква пренасочване на стратегическото мислене към управление на несигурността като постоянно състояние. Това предполага промяна не само в съдържанието на стратегиите, но и в логиката, чрез която те се изготвят и прилагат.

На национално равнище системната устойчивост означава, че стратегиите за сигурност не могат да бъдат ограничени до сектор „отбрана“ или до тесен кръг от силови институции. Вместо това те следва да интегрират широк спектър от публични политики, включително икономическа стабилност, социална кохезия, здравеопазване, енергийна сигурност и цифрова инфраструктура. В този смисъл националната стратегия за сигурност се превръща в рамков документ за управление на риска, който свързва различни политики в единна визия за устойчиво функциониране на държавата. Разширяването на сигурността отвъд военната сфера не означава размиване на понятието, а признаване на неговата многоизмерна природа (Buzan, 1991, pp. 18–19).

Тази трансформация има и институционални последици. Стратегиите, ориентирани към устойчивост, изискват механизми за междуинституционална координация, гъвкави процедури за вземане на решения и способност за бързо адаптиране на политиките при промяна на средата. В условията на поликриза стратегическото планиране престава да бъде периодичен акт и се превръща в непрекъснат процес

на актуализация и учене. Това поставя под въпрос традиционните йерархични модели на управление и изисква по-висока степен на институционална рефлексивност.

На международно равнище импликациите от парадигмата на системната устойчивост са също толкова значими. Глобалните кризи рядко могат да бъдат управлявани едностранно, което прави международното сътрудничество ключов елемент на съвременната сигурност. В този контекст международните институции придобиват значение не толкова като гаранти за колективна отбрана в класическия смисъл, а като платформи за координация, обмен на информация и изграждане на общ капацитет за справяне с транснационални рискове. В условията на взаимозависимост институциите намаляват несигурността, като структурират очакванията и улесняват сътрудничеството между държавите (Keohane, 1984, pp. 89–94).

Ролята на организации като Организацията на обединените нации, НАТО и Европейския съюз следва да се разглежда именно в този разширен контекст. Без да се фокусира върху конкретна институция, може да се отбележи, че тяхната значимост нараства не само чрез военни мисии, а чрез способности за управление на кризи, изграждане на устойчивост и подкрепа на държавния капацитет. Международната сигурност все по-малко се дефинира чрез баланс на силите и все повече чрез способността на международния ред да абсорбира сътресения, без да се разпада.

Важно е да се подчертае, че парадигмата на устойчивостта не представлява отказ от държавата като централен актьор на сигурността. Напротив, тя предполага трансформация на държавната роля – от гарант на териториалната защита към координатор на сложни социални и институционални процеси. Държавата остава ключов субект, но не като единствен източник на сигурност, а като носител на легитимност, регулаторен капацитет и стратегическа визия. В този смисъл устойчивостта укрепва, а не отслабва държавата, като разширява инструментариума ѝ за действие в условията на несигурност.

Същевременно тази трансформация крие и значителни рискове, ако концепцията за устойчивост бъде неправилно интерпретирана или инструментализирана. Един от тези рискове е милитаризацията на устойчивостта, при която граждански сфери като здравеопазване, социална политика или управление на кризи се подчиняват на логиката на извънредното положение и силовия контрол. Подобен подход може временно да повиши ефективността на реакцията, но в дългосрочен план подкопава демократичната легитимност и общественото доверие, които са ключови компоненти на самата устойчивост.

Друг риск произтича от технократичната интерпретация на устойчивостта, при която сигурността се свежда до управление на

системи, алгоритми и показатели, без достатъчно внимание към политическите и социалните измерения на кризите. Сигурността не може да бъде деполитизирана, без да загуби своята връзка с ценностите и интересите на обществото. Технократичният подход може да създаде илюзия за контрол, но често пренебрегва въпросите за справедливост, участие и легитимност, които са решаващи за устойчивото управление на кризи.

Следователно импликациите на системната устойчивост за националните стратегии и международния ред следва да бъдат разглеждани в балансиран политически контекст. Устойчивостта не е универсално решение, нито заместител на класическите инструменти на сигурността, а рамка за тяхното интегриране и адаптиране към условията на поликриза. Тя изисква стратегическо мислене, което съчетава държавната власт с обществената подкрепа и международното сътрудничество с националната отговорност.

В този смисъл системната устойчивост очертава възможност за обновяване на националната и международната сигурност, но само ако бъде осмислена като политически процес, а не като техническа формула. Тя поставя сигурността в центъра на публичното управление и изисква нов баланс между ефективност, легитимност и демократичен контрол – баланс, който ще бъде определящ за устойчивостта на международния ред в епохата на поликризи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящият анализ изхожда от напрежението между две привидно противоположни потребности на съвременната сигурност: от една страна, необходимостта от адаптация към все по-сложна и нестабилна среда, а от друга – запазването на държавата като централен носител на политическа легитимност и стратегическа отговорност. Това напрежение не е ново, но в условията на поликриза то придобива качествено ново измерение, тъй като класическите гаранции на сигурността все по-рядко осигуряват устойчивост, а новите подходи често пораждат опасения от размиване на държавния суверенитет и политическия контрол.

Връщането към началния проблем показва, че кризата на националната сигурност не се състои в липсата на инструменти, а в ограничената адекватност на стратегическия език, чрез който несигурността се описва и управлява. Териториалната отбрана, възпирането и силовият баланс продължават да имат значение, но вече не могат сами по себе си да обяснят или да овладеят динамиката на съвременните заплахи. Сигурността все по-малко се проявява като момент на защита и все повече като процес на постоянно

приспособяване към условия, които не могат да бъдат напълно предвидени или контролирани.

Разглеждането на сигурността като динамичен процес означава отказ от статични представи за стабилност и приемане на несигурността като трайна характеристика на международната и вътрешнополитическата среда. В този смисъл сигурността не е крайно състояние, което може да бъде постигнато чрез натрупване на ресурси, а непрекъснатата практика на управление, учене и институционално обновяване. Този подход не отрича значението на държавната власт, а я поставя в по-широк контекст, в който ефективността се измерва не само чрез способността за принуда, но и чрез устойчивостта на политическите и социалните структури.

Необходимостта от нов стратегически език произтича именно от тази трансформация. Традиционните категории на сигурността често предполагат ясно разграничени заплахи, рационални противници и линейни сценарии на развитие. Поликризната среда, напротив, изисква понятия, които могат да обхванат нелинейност, взаимна обусловеност и системни ефекти. Понятието за системна устойчивост предлага една от възможните рамки за такъв език, тъй като позволява интегриране на военни, политически, икономически и социални измерения на сигурността, без да ги редуцира до общ знаменател.

Съществено е обаче да се подчертае, че преосмислянето на сигурността чрез устойчивост не означава отслабване или маргинализиране на държавата. Напротив, държавата остава незаменим актьор, доколкото само тя разполага с необходимата легитимност, ресурси и капацитет за координация на публичните политики в условията на криза. Разликата се състои в това, че държавната роля се трансформира – от изключителен гарант на защита към централен координатор на сложни процеси на адаптация и възстановяване. В този смисъл устойчивостта не е алтернатива на държавата, а условие за нейното дългосрочно функциониране.

По-широкият размисъл, който произтича от този анализ, засяга не само националната сигурност, но и бъдещето на международния ред. Ако сигурността се мисли като колективна способност за справяне с взаимосвързани кризи, тогава международното сътрудничество придобива ново значение, което надхвърля традиционните формати на съюзи и колективна отбрана. В този контекст въпросът не е дали международните институции ще оцелеят, а дали ще успеят да се адаптират към ролята на посредници на устойчивост, а не единствено на арбитри на конфликти.

Заключителният извод не е формулиран като окончателен отговор, а като отворена перспектива за бъдещи изследвания. Понятието за системна устойчивост поставя редица въпроси, които изискват по-

нататъшна теоретична и емпирична разработка: как се измерва устойчивостта; какви са нейните граници; как се съчетава с демократичния контрол и политическата отчетност; и доколко може да бъде институционализирана без да се превърне в нова форма на технократично управление. Отговорите на тези въпроси ще бъдат решаващи за това дали сигурността на бъдещето ще остане свързана с държавата като политически проект, или ще се разтвори в управление на кризи без ясно дефиниран носител на отговорност.

В този смисъл преосмислянето на сигурността в епохата на поликризи не изисква отказ от държавата, а по-дълбоко разбиране за нейната трансформираща се роля. Именно в това напрежение между промяна и приемственост се открива най-голямото предизвикателство – и най-голямата възможност – пред съвременното стратегическо мислене.

ЛИТЕРАТУРА:

- Barnett, J., & Adger, W. N. (2007). Climate change, human security and violent conflict. *Political Geography*, 26(6).
- Booth, K. (2007). *Theory of world security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. (1991). *People, states and fear: An agenda for international security studies in the post-Cold War era* (2nd ed.). Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Gill, P., & Phythian, M. (2018). *Intelligence in an insecure world* (2nd ed.). Cambridge: Polity Press.
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies.
- Hurrell, A. (2007). *On global order: Power, values, and the constitution of international society*. Oxford: Oxford University Press.
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S., Jr. (2012). *Power and interdependence* (4th ed.). New York: Longman.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Morin, E. (2008). *On complexity*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Morin, E., & Kern, A. B. (2012). *Homeland earth: A manifesto for the new millennium*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- National Research Council. (2012). *Disaster resilience: A national imperative*. Washington, DC: National Academies Press.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.